

PEDAGOGY

Методика діагностики вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку

Н. О. Діра

Національний університет біоресурсів і природокористування України, м.Київ, Україна
Corresponding author. E-mail: dira.nadija90@gmail.com

Paper received 29.07.21; Accepted for publication 13.08.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2021-256IX100-01>

Анотація. У статті розглядається методика діагностики вихованості в учнів середнього шкільного віку ціннісного ставлення до живої природи, розглянуто комплекс методів та процедур, за допомогою яких визначається рівень вихованості даного особистісного утворення школярів. В структурі поняття ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку розроблені критерії та показники її сформованості. За сформованими критеріями (когнітивно-аналітичний, емотивний (емоційно-мотиваційний), діяльнісно-поведінковий) і рівнями (високий, достатній, середній і низький) представлено результати діагностики. Встановлено певні відмінності у результатах діагностування учнів середнього шкільного віку за віковими та гендерними особливостями.

Ключові слова: діагностика, методика діагностування, вихованість, ціннісне ставлення до живої природи, учні середнього шкільного віку.

Вступ. Дослідження рівнів вихованості в учнів середнього шкільного віку ціннісного ставлення до живої природи передбачає вирішення наступних завдань: 1) для визначення рівнів вихованості ціннісного ставлення до живої природи необхідно виявити критерії та показники; 2) розробити відповідно до критеріїв і показників авторський анкетний опитувальник; 3) підібрати згідно завдань релевантні опробовані методи дослідження різних складових ціннісного ставлення особисті; 4) виділити рівні вихованості в учнів середнього шкільного віку ціннісного ставлення до живої природи; 5) перетворити якісні критерії і показники у кількісні, що дозволить провести статистичну та математичну обробку отриманої педагогічної інформації.

Аналіз актуальних досліджень. Акцентуючи увагу на основних підходах до визначення та аналізу результатів виховання особистісних якостей, провідні науковці, такі як І. Бех, П. Фролов, І. Зверева, Л. Коваль Крисаченко В.С, Рідей Н.М., Зонь В.В. та інші зауважують, що феномен вихованості є достатньо складним і вивчається у різних аспектах. Вихованість представлена у якості найважливішої характеристики особистості, вона пов'язана з усіма сторонами індивіда та, відображає ступінь гармонійності та всебічності розвитку.

Мета статті – описати методику та результати діагностування рівня вихованості в учнів середнього шкільного віку ціннісного ставлення до живої природи.

Методи дослідження. У процесі дослідної роботи застосовано комплекс методів науково-педагогічного дослідження, зокрема: аналіз, синтез, порівняння, систематизація та узагальнення, методологія його виховання в учнів середнього шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Екологічне виховання в системі сучасної середньої освіти входить в нову стадію свого розвитку, головною особливістю та метою якого є формування ціннісного ставлення до живої природи особистості.

Поняття «ціннісне ставлення» трактується дослідниками по-різному через складність та багатогранність самого феномену «цінність». У контексті нашого дослідження ми розглядаємо «ціннісне ставлення до живої природи» як інтегративну якість особистості, що є внутрішнім регулятором ставлення людини до природного середовища, що виявляється і реалізується у всіх видах діяльності, спрямованих на пізнання, освоєння і збереження природи. Про певний ступінь вихованості судять за певними критеріями. Критерій – засіб для судження, ознака, на основі якої робиться оцінка, визначення або класифікація чогонебудь; мірило судження та оцінки, основна ознака, за якою одне рішення обирається із багатьох можливих [1]. В сою чергу, показник – конкретне вимірювання критерію, який робить його доступним для спостереження та аналізу, тобто це - підґрунтя, яке дозволяє судити про наявність тієї чи іншої ознаки.

За своєю внутрішньою структурою ціннісне ставлення до живої природи учнів опосередковується єдністю та взаємодією всіх сфер особистості і висловлює її спрямованість на питання взаємодії з природним середовищем. Спрямованість, як один із найбільших компонентів структури особистості, робить організуючий вплив на всі інші напрямки екологічної культури особистості [2].

Основну складність в дослідженні вихованості ціннісного ставлення до живої природи становить вимір і оцінка стану структурно-функціональних компонентів. Діагностика вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів на констатуючому етапі експериментальної роботи має важливе значення для розробки технології виховання учнів середнього шкільного віку, а після проведення формуючого експерименту є необхідною умовою з'ясування ступеня її ефективності.

Екологічна культура учнів середнього шкільного віку визначається та відповідає їхній поведінці у повсякденному житті та екологічно компетентному вирішенні проблем у різних видах діяльності. Вихо-

дючи з розробленої нами теоретичної моделі екологічної культури особистості та виділених в ній основних структурних компонентів, ми прийшли до висновку про необхідність діагностики рівня екологічної культури учнів середнього шкільного віку за наступними критеріями: когнітивно-аналітичний; емотивний (емоційно-мотиваційний), діяльнісно-поведінковий [3].

Кожен із запропонованих критеріїв розкривається засобами системи емпіричних показників, які відображають міру розвитку і сформованості окремих складових екологічної культури особистості. Відбираючи показники, ми виходили із необхідності враховувати, принаймні, дві важливі умови: 1)інформативність показника; 2)можливість не лише здійснювати його якісну інтерпретацію, але й кількісного вияву [4].

Когнітивно – аналітичний критерій включає такі показники: володіння екологічними поняттями та термінами, розуміння позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля, осмислення причин сучасної екологічної кризи в країні і світі, обізнаність із загальними закономірностями співіснування у природі людей, тварин і рослин, знання правил етичної поведінки у природі.

Емотивний критерій відображає потребу у накопиченні екологічних знань, гармонійному співжитті із природою, любові до природи, позитивно зацікавлене ставлення до її збереження і примноження, інтерес до екологічних проблем, визнання необхідності власної природоохоронної діяльності в регіоні, ставлення до негативних дій інших у довкіллі, відчуття власної причетності до глобальних екологічних проблем.

Показниками діяльнісно-поведінкового критерію нами обрані наступні: уміння здійснювати екологічний моніторинг, уміння складати екологічні проекти, здатність здійснювати агітаційну та пропагандистську екологічну роботу серед широких груп населення; участь у екологічних акціях, у роботі громадських природоохоронних організацій; готовність до еколого-безпечної та природоохоронної діяльності [5].

На основі даних критеріїв і показників визначені рівні сформованості екологічної культури учнів середнього шкільного віку: високий, достатній, задовільний, початковий та подано їх узагальнені характеристики.

Високий рівень вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку властивий тим, хто проявляють високий рівень знань щодо розуміння суті та змісту екологічних проблем, при цьому теоретичне розуміння підкріплене практичною реалізацією у контексті: розуміння учнем місця і ролі природи в житті людини; проявлення почуття любові до природи та природних процесів; сформованості почуття любові до природи; прояви самостійності мислення. Учні приймають активну участь у природоохоронній діяльності, а така участь зумовлена усвідомленими стійкими мотивами завдяки особистісним переконанням і нормам суспільства.

Достатній рівень вихованості ціннісного ставлення до живої природи характеризується достатнім рівнем знань щодо основних екологічних понять, позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля, достатньо серйозно осмислюються причини сучасної екологічної кризи в країні і світі, добра обізнаність із

загальними закономірностями співіснування у природі людей, тварин і рослин, достатній рівень знань про правила етичної поведінки у природі. Учні цієї групи притаманне: почуття любові до природи, усвідомлення розуміння місця і ролі природи в житті людини; участь у природоохоронній діяльності є не систематичною і визначається певними стимулами.

Задовільний рівень вихованості ціннісного ставлення до живої природи властивий учням, які: виявляють задовільний рівень знань щодо основних екологічних понять, позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля; недостатньо серйозно осмислюють причини сучасної екологічної кризи в країні і світі; мають поверхову обізнаність із загальними закономірностями співіснування у природі людей, тварин і рослин, задовільний рівень знань про правила етичної поведінки у природі. Учні цієї групи властивий епізодичний прояв почуття любові до природи, характерне слабке усвідомлення розуміння місця і ролі природи в житті людини; участь у природоохоронній діяльності є рідкою.

Початковий рівень – властивий тим учням, які виявляють незадовільне розуміння суті та змісту основних екологічних понять, позитивного і негативного антропогенного впливу на довкілля, не осмислюють причини сучасної екологічної кризи в країні і світі, мають низьку обізнаність із загальними закономірностями співіснування у природі людей, тварин і рослин, незадовільний рівень знань про правила етичної поведінки у природі. Учні цієї групи: проявляють нігілізм стосовно екологічних проблем, у них відсутнє почуття любові до природи; вони не усвідомлюють значення і роль природи в житті людини; не беруть ніякої участі в природоохоронній діяльності.

Основним завданням експериментальної роботи була розробка програми діагностики рівнів вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку та визначення реального стану її вихованості для того, щоб довести необхідність обґрунтування потрібних педагогічних умов удосконалення даного процесу. Через неоднозначність виділених ознак та проявів, комплексністю та багатоаспектністю феномена, єдиної та загальноприйнятої методики діагностики ціннісного ставлення до живої природи не існує. Для вивчення даного особистісного утворення нами було застосовано різні методи, а саме: емпіричні методи дослідження (методи, сутність яких полягає у пізнанні дійсності): педагогічне спостереження, опитування (бесіда, інтерв'ю, анкетування), тестування, експертна оцінка тощо (Бех, 1980).

Нами було обрано найбільш доречні, на наш погляд, методики, що в повній мірі задовільняють вимогам показників і критеріїв для дослідження проявів в учнів середнього шкільного віку ціннісного ставлення до живої природи. А саме: 1) методика ранжування цінностей М. Рокича; опитувальник, побудований за методикою незакінчених речень Сакса і Леви; 3) авторська анкета з метою діагностування екологічних знань, мотивів та ціннісного ставлення до живої природи; 4) вербальна асоціативна методика «ЄЗОП» (Сірий, Яницький, 1999).

За допомогою відповідних методів та методик ми

маємо можливість більш суттєво розкрити виділені нами критерії та показники ціннісного ставлення до живої природи, що детально наведено в таблиці 1.

З метою діагностування екологічних знань, мотивів та ціннісного ставлення до живої природи, враховуючи вище зазначені парадигми створення і побудови опитувальника, нами було розроблено авторську анкету на 20 закритих питань. Кожен показник розкри-

вається за допомогою двох запитань анкети та кожна відповідь оцінюється певною кількістю балів: 4 бали- повна правильна відповідь, 3 бали- відповідь правильна, але не повна, 1 бал-є суттєві помилки у відповіді, 0-відповідь повністю не вірна. В опитуванні взяло участь 425 учнів закладів середньої освіти різних регіонів України.

Таблиця 1. Методика діагностування вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку

Критерії	Методи та методики діагностування
Когнітивно-аналітичний	Цілеспрямоване спостереження, бесіда, інтерв'ю, методика ранжування ціннісних орієнтацій М. Рокича, авторська анкета.
Емоційно-мотиваційний	Бесіда, інтерв'ю, опитувальник, побудований за методикою незакінчених речень Сакса і Леви, авторська анкета, вербальна асоціативна методика «ЄЗОП», вивчення шкільної документації.
Діяльнісно-поведінковий	Цілеспрямоване спостереження, бесіда, вивчення результатів добродійної екологічної діяльності, аналіз творчих проєктів, авторська анкета, вербальна асоціативна методика «ЄЗОП»

У результаті експерименту відстежено, що високий рівень сформованості ціннісного ставлення до живої природи за когнітивно-аналітичним критерієм сформований у 42,42 % (180 учнів), тобто вони чітко розуміються на базовій термінології та мають знання, які їм будуть необхідні для впровадження природоохоронної діяльності у своє життя, 17,77 % (76 осіб) мають достатній рівень володіння екологічною термінологією, 27,80 % опитаних (118 учнів) виявили середній рівень, а у 12,01 % (51 реципієнт) було визначено низький рівень.

За даними узагальнених результатів досліджень за емотивним критерієм, можна побачити, що: 21,51 % (91 учень) мають високий рівень ціннісного ставлення до живої природи, 27,30 % (116 опитаних) мають чітко сформований достатній рівень, у 24,66 % (105

осіб) вдалося визначити середній рівень ціннісного ставлення, а у 26,53 % (113 реципієнтів).

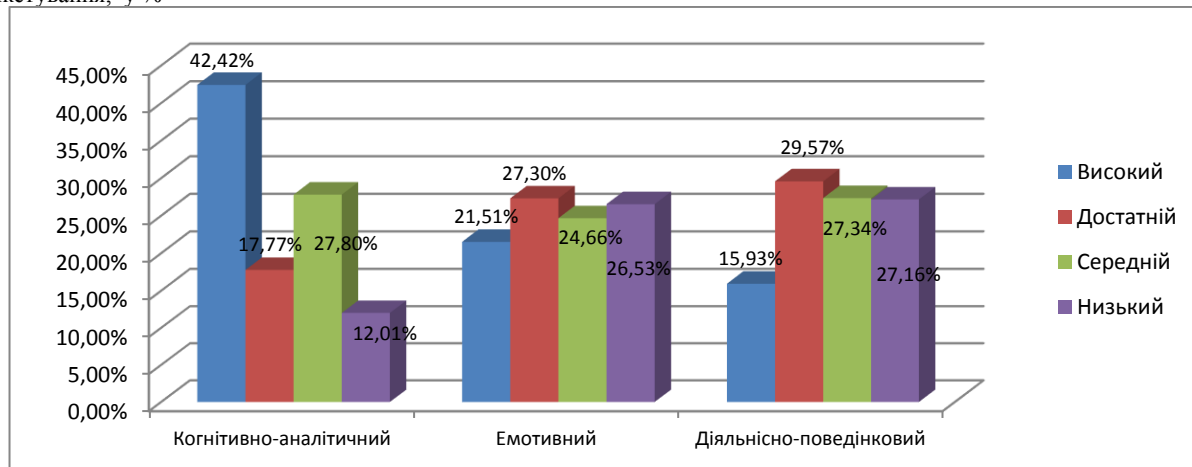
Узагальнивши результати анкетування за діяльнісно-поведінковим критерієм, ми отримали наступні результати: 15,93 % (68 учнів) готові до збереження та раціонального використання природних ресурсів, 29,57 % (126 опитаних) частково готові брати участь у природоохоронних заходах, 27,34 % (116 реципієнтів) вагаються із визначенням своєї позиції щодо охорони природи, а 27,16 % (115 учнів) не готові до таких заходів.

Отримані результати анкетування за усіма критеріями дало нам змогу визначити рівень вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку (табл. 2, рис. 1).

Таблиця 2. Рівні вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку за результатами анкетування

Рівні Критерії	Високий		Достатній		Середній		Низький	
	Осіб	у %	осіб	у %	осіб	у %	осіб	у %
Когнітивно-аналітичний	180	42,42	76	17,77	118	27,80	51	12,01
Емотивний	91	21,51	116	27,30	105	24,66	113	26,53
Діяльнісно-поведінковий	68	15,93	126	29,57	116	27,34	115	27,16
Рівень вихованості ціннісного ставлення до живої природи	113	26,62	106	24,88	113	26,6	93	21,9

Рисунок 1. Рівні вихованості ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку за результатами анкетування, у %

Таким чином, за допомогою анкетування, ми одержали такі результати: 26,62 % (113 учнів) мають високий рівень вихованості ціннісного ставлення до

живої природи, 24,88 % (106 респондентів) – достатній рівень, 26,6 % (113 осіб) – середній рівень та 21,9 % (93 учні) мають низький рівень.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Методичні засади виховання ціннісного ставлення до живої природи учнів середнього шкільного віку доцільніше здійснювати, орієнтуючись на їх критерії та відповідні рівні сформованості. А саме: когнітивно-аналітичний, емотивний (емоційно-мотиваційний), діяльнісно-поведінковий критерії та рівні сформованості екологічної культури учнів середнього шкільного віку: високий, достатній, задовіль-

ний, початковий. Завдяки цьому зберігається парадигма цілісності та єдності наукових знань та їх практичних впроваджень у повсякденному житті людини. На підставі аналізу даних критеріїв та рівнів даного особистісного утворення нами було сформульовано твердження, що застосування різних методів і методик у сукупності було б педагогічно доцільно та виправдано у виховному екологічному процесі учнів середнього шкільного віку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Словник іншомовних слів / За редакцією О.С. Мельничука. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1974 – 776 с.
2. Боришевський М.Й., 1969. Виховання самостійної поведінки у дітей. – М.: Знання. – 47 с.
3. Бех, 1980. Виховання особистості: підручник. Київ: Либідь.
4. Лузан, П. Г., Сопівник, І. В., & Виговська, С. В. (2010), с.31. Основи науково-педагогічних досліджень: навчальний посібник. Київ.
5. Дубров, А. М., Мхитарян, В. С., & Трошин, Л. И. (2011), с. 18. Многомерные статистические методы: учебник. Москва: Фининсы и статистика.
6. Шинкарук, В.Д., Сопівник, Р.В., Сопівник, І.В. (2015), с.23. Теорія та історія соціального виховання в зарубіжних країнах: навчальний посібник. ЦП «Компринт».
7. Сопівник, Р.В. (2012), с.10-12. Теоретичні і методичні засади формування лідерських якостей майбутніх фахівців агропромислової галузі. Луганськ.
8. Сопівник, Р.В. (2012), с.35-39. Еволюція ідей відбору та формування якостей лідера у процесі фахової підготовки майбутніх аграріїв. Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка.
9. Сопівник, Р.В. (2012). Зростання ролі студентів у навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів України: історичний аспект (90-ті рр. ХХ–початок ХХІ ст.)–історія України.
10. Сопівник, Р.В, Наконечна, О. В., Рудень, Д. М. (2017), с. 172-180. Регіональні та вікові особливості самооцінки сучасної української молоді. Наука і освіта. № 6.
11. Шинкарук, В.Д., Сопівник, Р.В., Сопівник, І.В. (2017), с. 248-250. Теорія та історія соціального виховання в Україні: навчальний посібник. ЦП «Компринт».

REFERENCES

1. Dictionary of foreign words. Edited by O.S. Mel'nychuka (1974).
2. Education of independent behavior in children. Edited by Boryshevskiy M.Y. (1969).
3. Bech. Education of personality: a textbook. (Bech (1980).
4. Luzan, PG, Sopivnyk, IV, & Vyhovska, SV (2010), p.31. Fundamentals of scientific and pedagogical research: a textbook. Kiev.
5. Dubrov, AM, Mkhitarayan, VS, & Troshin, LI (2011), p. 18. Multidimensional statistical methods: a textbook. Moscow: Finances and Statistics.
6. Shinkaruk, VD, Sopivnik, RV, Sopivnik, IV (2015), p.23. Theory and history of social education in foreign countries: a textbook. CP "Comprint".
7. Sopivnik, RV (2012), p.10-12. Theoretical and methodical bases of formation of leadership qualities of future specialists of agro-industrial branch. Lugansk.
8. Sopivnik, RV (2012), pp.35-39. Evolution of ideas of selection and formation of qualities of the leader in the course of professional preparation of future agrarians. Ternopil national pedagogical university of a name of Vladimir Hnatiuk.
9. Sopivnik, RV (2012). The growth of the role of students in the educational process of higher educational institutions of Ukraine: the historical aspect (90s of the XX-beginning of the XXI century) - the history of Ukraine.
10. Sopivnyk, RV, Nakonechna, OV, Ruden, DM (2017), p. 172-180. Regional and age features of self-esteem of modern Ukrainian youth. Science and education. № 6.
11. Shinkaruk, VD, Sopivnik, RV, Sopivnik, IV (2017), p. 248-250. Theory and history of social education in Ukraine: a textbook. CP "Comprint".

Methodological principles of diagnosis of education of valuable attitude towards nature of secondary school age students

N. Dira

Abstract. The article considers the method of diagnosing the upbringing of middle school students of values to wildlife, considers a set of methods and procedures by which the level of upbringing of this individual personality is determined. Education of values to wildlife is considered as a result of purposeful and systematically carried out process of formation of such personal education in middle school students, which characterizes the place of ecologically oriented activities in the general value system of the individual and is manifested in their desire to responsibly and actively conduct extracurricular environmental activities. voluntary and selfless, aimed at the benefit of the people who live now and will exist in the future. According to the criteria (cognitive, emotional-motivational and activity-practical) and levels (high, medium and low) the diagnostic results are presented. There are some differences in the results of diagnosing middle school students by age and gender.

Keywords: *diagnostics, diagnostic methods, upbringing, value attitude to wildlife, middle school students.*